

OSVRTI

NOVA KNJIGA O SINTAKSI
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

(Ivo Pranjković, *Hrvatska skladnja*. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika, Hrvatska sveučilišna naklada, Biblioteka Jezikoslovlje, Knjiga 3, Zagreb 1993, 260 str.)

Kada sam ove godine, negdje u doba kad proljeće prelazi u ljeto, pročitao u novinama da je izišla i da se predstavlja javnosti Pranjkovićeve *Hrvatska skladnja*, obradovao sam se i knjizi i njezinu naslovu. Eto nam, mislio sam, nove sintakse, a njezin se autor sjetio velikoga a dosta zanemarenoga prethodnika stupajući tim nazivom u njegove stope. Kako sam se i sâm nešto obuhvatnije i sustavnije bavio sintaksom hrvatskoga književnog jezika, ta mi je vijest pobudila veliko zanimanje. Čim sam se onda u ljetnim praznicima našao u Zagrebu, stao sam pred izlog knjižare te očima potražio naslov. I našao sam ga. Na ružičastoj podlozi bilo je ispisano velikim plavim slovima: "Hrvatska skladnja". Ušao sam odmah u dućan i kupio knjigu. Rasklopio sam je još u knjižari, prije nego sam je metnuo u torbu i koraknuo na ulicu. Ostao sam ošinit. Nije to bila sintaksa! A onda sam spazio i podnaslov, otisnut savim malim slovima samo na naslovnom listu: "Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika". Obećanje sadržano u naslovu bilo je iznevjereno. Tko bi mogao i pomisliti da će se naći autor koji poseže za tradicijom pionirske *Skladnje ilirskoga jezika* Adolfa Vebera Tkalčevića (Beč, 1859), a da ne pruža ono što taj naslov najavljuje, da ne daje onoliko koliko je pod njim već dano, umjesto cjelovita djela pred čitatelja stavlja ulomke, mjesto gramatičkoga umijeća pokazuje tek sposobnost da rasuđuje o gramatičkim pitanjima.

To je kao da skladatelj objavi pod naslovom kakav je Eroica, koji upućuje na simfoniju velikoga prethodnika, tek skupljene glazbene skice. Takvim se postupkom zapravo potire tradicija koja se naslovom oživljuje i priziva.

No ne treba dopustiti, kao što ni ja tada nisam, da nas zbog toga obuzme mrzovolja prema toj knjizi. Zbirka sintaktičkih studija, ako je uspjela, vrijedan je prinos jezikoslovlju i zaslužuje stoga punu kritičku pozornost. Studije što su sada skupljene u jednom svesku nisu samo pretiskane, a nisu ni bile sve već prije objavljene. Sve su pak za ovu priliku redigirane, usklađene su da koliko je to moguće tvore cjelinu i doručene su terminološki, metodološki i bibliografski. No uza sve to, kako autor ispravno primjećuje, ostali su ti prilozi raznorodni, što je i prirodno, očekuje se u knjizi takve naravi, pa po tome ne daje povoda prigovoru.

Predmet svojih skupljenih rasprava naziva Pranjković (morfo)sintaksom u širem smislu, kako stoji u Proslavu knjizi (str. 5). Već u toj se formulaciji osjeća njegova neodlučnost u odabiru gledišta pri sintaktičkom opisu i sklonost uvjetnim, rastezljivim formulacijama koje ga oslobađaju obveze da ustraje na izabranom. To se osobito jasno pokazuje malo dalje, još na istoj stranici, kad objašnjava pojmovne pretpostavke s kojih razvrstava svoje članke kako bi tvorili smislenu cjelinu i tumači nazivlje koje je pri tome upotrijebio. Kaže da se tu pretpostavlja "shvaćanje sintakse kao svojevrzne četverorazinske gramatičke discipline" i odmah predstavlja nazive koje je konstruirao da izrazi takvo shvaćanje. No tek je to izrekao, odmah se povlači: "Ta je terminologija ovdje u neku ruku »za internu porabu«. Ne

pretendira se naime na to da bude šire prihvaćena, pogotovo zato što je pitanje (eventualnih) sintaktičkih razina sve do danas posve otvoreno". I navodnicima, i zgradama, i izrazima kao *u neku ruku* i *eventualnih* oduzima svojoj ishodišnoj poziciji s koje je krenuo u razmatranje sintaktičkih pojava svaku određenost i obvezatnost. Kako se onda može provjeriti valjanost njegova pristupa i korist od njega? On je svoju zgradu, sam to veli, sagradio na pijesku.

Članke skupljene u knjizi Pranjkiović je rasporedio u četiri dijela, što odgovara četirima razinama postojanja kojih onako uvjetno pretpostavlja. Poredane su od nižega višemu. Prva je tako sintaksa riječi ili tagmemika, druga sintaksa spojeva ili sintagmemika, treća je rečenična sintaksa ili kontagmemika, a četvrta sintaksa teksta ili supratagmemika. Terminološki zbunjuje što se tu sintagmemi suprotstavljaju kontagmemima kao jedinice dviju različitih razina jer je teško uvidjeti kako bi grčko *syn-* i njemu po značenju potpuno jednakovrijedno latinsko *con-* mogli ponijeti tako zamašnu opreku. Ta dva naziva mogu značiti samo isto. A to što višu razinu nema po čemu nazvati drukčije nego nižu jer se na obje radi o spajanju istovrsnih jedinica, tagmema, pokazuje kako je pitanje svrhovitosti njihova razlikovanja doista "posve otvoreno". Uostalom, ono to zapravo i nije. To da se sintaktički odnosi ne mogu dosljedno i do kraja opisati samo kao nizovi temeljnih jedinica, tagmema, i njihovih slijedova u nizu dokazano je matematički. Ne vjerujem da Pranjkiović to ne zna. Ali on se ne osvrće na to i radije se povlači u neodređenost koja ne obvezuje na dosljednost. A istina je i to da mu takva teoretska dosljednost i uemeljena promišljenost i ne treba za parcijalne opisne zahvate i razmatranja o njima, pri čem on ostaje u svojoj knjizi.

Problem tako i nije u istoznačnosti prefiksâ *sin-* i *kon-*, nego u tagmemima kao jedinicama u raspodjeli bi se kojih na

raznim razinama trebao iscrpljivati sav opis sintaktičkih odnosa. Tu se ostaje u okvirima klasičnoga distribucionalizma, a on, kako znamo, ne daje pouzdan okvir za sumjerljivo uvrštavanje opisa pojedinih sintaktičkih pojava u dosljedno zacrtanu i smislenu cjelinu. Povezano je to s time što Pranjkiović, kako se vidi iz njegove knjige, nema raščišćen odnos prema preoblikama, niti prema samomu pojmu niti prema metodi njegove primjene. Kad govori o njima, to je sasvim impresionistički. On ne vidi oštru granicu koja dijeli preobliku od parafraze. A ona je jasna: preoblika određuje strog formalni odnos, parafraza daje samo značenjsku ili čak smisaonu jednakovrijednost.

Najjasnije se Pranjkiovićev pomućen odnos prema pojmu preoblike i njegovoj primjeni pokazuje u njegovu shvaćanju i porabi pojma tzv. nulte preoblike. Kada se diskurz (on bi radije rekao tekst) *Ne, ništa više nemam primijetiti protiv sebe. Savršeno sam zadovoljan* promijeni u *Ne, ništa više nemam primijetiti protiv sebe, savršeno sam zadovoljan*, to je njemu nulta preoblika (str. 141). O tome onda piše: "Termin *nulta preoblika* (istaknuo I. P.) svakako je pomalo kontradiktoran, ali je ovdje upotrijebljen u namjeri da se istakne kako se takvom preoblikom doduše mijenja narav strukture, ali kako ta promjena nije (formalno)sintaktički relevantna, tj. njome se ne mijenja sintaktičko ustrojstvo dijelova, nego »način« realizacije, aktualizacije" (str. 141, bilj. 226). Tom se preoblikom doista ne mijenja sintaktičko ustrojstvo dviju rečenica podvrgnutih toj preoblici. Tu Pranjkiović ima pravo. Ali se mijenja njihov status u diskurzu. Pa da to sintaktički nije relevantno! I kako se preoblika kojoj je učinak tako dalekosežan može zvati nultom? O nultoj se preoblici govori onda kada se skup predmeta podvrgava preoblici, a na nekim njegovim članovima pri tome ne dolazi ni do kakvih promjena. Na primjer, ako se ispravljaju zadaće, a na nekima od njih nema baš ni-

kakvih ispravaka jer u njima nema ni pogrešaka. Ipak su i takve zadaće ispravljene jer su i one podvrgnute ispravljanju, tek su pri tome ostale iste kakve su bile i prije, nisu u njima nastupile nikakve promjene. To je nulta preoblika i taj termin nikako nije "pomalo kontradiktoran" nego je čak preduvjet dosljednoj neproturječnosti. Takav je preduvjet upravo i sam pojam nule, jer nije da ona označuje ništa - o onome što je naprosto ništa ne treba ni misliti niti govoriti - nego nula označuje ništa tamo gdje bi se očekivalo da je nešto. Vidi se da je Pranjkoviću ostao stran Ross Ashby i njegov *Uvod u kibernetiku*, da nije bio u Lászlóvoj školi. Tako nije stekao pretpostavke za egzaktno utemeljenje jezikoslovne teorije. A bez toga se ne može graditi valjan sintaktički opis, bez obzira na to koliko bila ispravna, pa i istančana, pojedina zapažanja i rasuđivanja.

U vezi s time je i temeljni nesporazum o tome treba li koordinaciju rečenica promatrati u okviru nezavisno složene rečenice ili u okviru diskurza. Pranjković očito smatra velikom spoznajnom stečevinom što koordinaciju rečenica uvrštava u diskurz. On piše: "Nameće se stoga logično pitanje nije li jukstapozicijsko slaganje bliže slaganju u tekstu nego slaganju (sklapanju) u složenu rečenicu" (str. 135). Tu se pokazuje da ne razumije potpuno kakva je narav rečenice kao jezične jedinice. U diskurzu se nižu rečenična ustrojstva. Na kraju svakoga od njih može biti rečenična granica, ali ne mora. Hoće li je biti ili neće, to zavisi od toga kako govornik ili pisac gradi diskurz. Gramatički duljini rečenice nema ograničenja. Granica joj je u diskurzu ipak potrebna radi odmora, ako bi njegovo praćenje bez toga bilo prenaporno. Što se pak tiče odnosa međuzavisnosti rečeničnih ustrojstava u diskurzu što u njem slijede jedno iza drugoga, posve je svejedno da li granica među njima ima status rečenične ili ga nema. Dok se radi samo o tome, svejedno je da li su granice rečeničnih ustrojstava ujedno i

rečenične granice ili nisu. Između složene rečenice i diskurza nema onakve načelne razlike kakvu mnogi, pa i Pranjković, zamišljaju da postoji. U sintaksi nas pojam razine i onako ne vodi daleko. Tu treba razlikovati razine pojmova i pravila, a ne razine jedinica i njihovih postava. Oko koordiniranih rečenica i diskurza doista nema ničega što bi valjalo izboriti. Nema tu nikakva proboja.

Neraščišćen ostaje i Pranjkovićev pogled na položaj sintakse između gramatike i semantike. Među njima postoji bitna povezanost i oštra razlika. Gramatika jest semantika, zapravo njezin odabran dio, izbor značenja raspoređenih kao gramatička obilježja u kategorije koje se u svakom značenjskom sklopu javljaju obvezatno jednim od sebi pripadnih značenja, jednim gramatičkim obilježjem. Tako se u značenjskim sklopovima obvezatno javlja zalihost bez koje jezična komunikacija ne bi mogla funkcionirati.

Gramatika je dakle semantika, ali posebna semantika, vrlo strogo određena i propisana bez obzira na to koliko je potrebna da se izreče određen smisao. Može se čak reći da je gramatika zalihosna semantika, poklad zalihosti bez koje jezik ne može služiti svojoj svrsi. Odatle pak slijedi da jezična značenja pripadaju ili gramatičkoj ili slobodnoj semantici, gramatička semantika, a to će reći gramatika, od davnine se već opisuje i propisuje, pa je razmjerno dobro poznata. Slobodna je semantika nasuprot tomu najvećim dijelom još posve neistražena. Pranjković se pak priklonio jezikoslovnomu smjeru koji umjesto da upre sve snage i istražuje slobodnu semantiku jer je bez toga potpun jezični opis nemoguć, a odnosi u diskurzu ostaju neuhvatljivi, svom silom radi na tome da što više slobodne semantike uključi u gramatiku smatrajući da će tako najbolje pomaknuti naprijed jezikoslovnu spoznaju. To se pak ne može dobiti tako jeftino. Gramatička semantika prepoznatljivo je različita od slobodne, ako i nije

uvijek lako određeno povući granicu koja dijeli jednu od druge.

Slobodna se semantika najlakše može gurati u gramatiku tamo gdje je gramatika najotvorenija, a to je sintaksa. Njezina gramatička obilježja nisu sva još ni obvezatno utvrđena niti raspoređena u kategorije koje učenici memoriraju, kako je to već odavna u morfologiji. U sintaksi Pranjković nalazi prostora i za ovakvo rasuđivanje: "Drugim riječima, jukstapozicijskim bi se smatrale strukture kod kojih odnos među dijelovima nije gramatikaliziran" (str. 139). Ne razabire da time sam kaže kako ti odnosi nisu sintaktički, ako je sintaksa dio gramatike, a od toga polazimo. Isto to kazuje Pranjković i ovako: "Te su razlike čak i takve naravi da bi se možda moglo govoriti o sintaktički ili leksičko-sintaktički izraženoj zavisnosti (kod jukstapozicijskih zavisnih struktura), s jedne strane, i morfološki ili formalno-sintaktički izraženoj zavisnosti (kod vezničkih zavisnosloženih rečenica), s druge strane" (str. 140). Tu se vidi da je sintaksa, tj. prava sintaksa, Pranjkoviću leksičko-semantička sintaksa, dakle ne gramatička (!), a njoj nasuprot stoji, očito kao manje prava i manje vrijedna, morfološka ili formalna sintaksa, dakle gramatička.

Pranjković je u tome vrlo eksplicitan. On piše i ovo: "Medutim, činjenica da je zavisnost jukstaponiranih struktura uvjetovana (samo) leksičkosemantički ne znači da je ona sintaktički irelevantna. Naprotiv, moglo bi se - samo na prvi pogled paradoksalno - ustvrditi da je to zapravo sintaktička zavisnost u pravom smislu riječi jer je kod eksplicitne subordinacije zavisnost, pored ostalog, utemeljena i na morfološkim, a ne samo na »pravim« sintaktičkim sredstvima. Za jukstapozicijski tip zavisnosti moglo bi se reći da je - bar onda kad je riječ o zavisnosti koju uvjetuju glagoli govorenja, mišljenja, osjećanja i sl. - po mnogo čemu analogan odnos između tzv. glagola nepotpuna značenja (ili glagola s tzv. se-

mantičkom nedovoljnošću, općenitošću i sl.) i njihovih »dopuna« (usp. npr. *moći izdržati, praviti probleme, znati pjevati, znati pjesmu, znati pjevati pjesmu, početi učiti svirati* i sl.)" (str. 146). Jasno nam dakle kaže da se tu radi o značenju, ali i to da je prava sintaksa utemeljena leksičko-semantičkim odnosima, a ono što je leksičko suprotstavlja se po definiciji gramatičkomu. Mnoga razlaganja u toj knjizi i njihovi zaključci razumljivi su samo ako se shvate u svjetlu takva mišljenja.

Tu se rasula suvislost. Hoće li to reći da prava sintaksa treba da bude izvan gramatike? To se razmišljanje zasniva na opravdanom osjećaju da sintaksa kao dio gramatike ne obuhvaća sve odnose u slaganju rečenica i njihovih dijelova, ne opisuje puno ustrojstvo jezičnoga znaka. No rušeći granicu između gramatičke i slobodne semantike tako kako on to čini, stvarajući na tom pograničju prostor neodređenosti i nesigurnosti. Pranjković unaprijed onemogućuje da se razabere ono što je tu doista najbitnije: točan odnos između njih, napetost i njome uvjetovana dinamika koja ga određuje. Stoga se takvo jezikoslovno rasuđivanje ne može smatrati punovrijednim.

Isto je kada Pranjković uvodi zatvorene strukture implicitne koordinacije kao sintaktičku, dakle gramatičku, pojavu. Njih po njegovu mišljenju "karakterizira dvodijelnost i više ili manje određen smislaoni odnos" (str. 153). Pa onda navodi kao primjere: *Sloboda nema krila, ima štake* ili *To nisu ljudi, to je stoka* (str. 153 i 154). Dvodijelnost tu, medutim, uopće nije gramatičko svojstvo tih dviju složenih rečenica, nego proizlazi iz dvojčane opreke zanijekanosti i njezine odsutnosti, a u drugom primjeru i iz leksičke, ne gramatičke, opreke između riječi *ljudi* i riječi *stoka*. U primjeru pak *Ovdje je uvijek sunčano, tamo kišovito* (str. 154) nikakve dvodijelnosti i nema, tek smisao te složene rečenice je takav da se jedna pojava suprotstavlja drugoj, pa tek po tome imamo

u njoj dva dijela. Rečenica *Ovdje je uvijek sunčano, tamo kišovito, ondje maglovito* sintaktički se od nje ni po čemu ne razlikuje. A i tri gramatički određene demonstrativne osnove ne stvaraju tu nikakve sintaktičke trodijelnosti. Moguće je i *Ovdje je uvijek sunčano, tamo kišovito, ondje maglovito, drugdje sniježno, ponegdje sumračno*. I tako dalje bez ikakvih ograničenja. A kada bi se dodao član *svagdje neugodno* bio bi to završetak samo po smislu i po stilskoj vrijednosti, ali nikakva sintaktička zatvorenost. Očito je da uvedeni pojmovni aparat, razlikovanje otvorenih i zatvorenih struktura implicitne koordinacije nije valjan i ne služi svrsi. Odatle se lijepo vidi kako je visoka cijena koja se plaća za nerazlikovanje gramatičke od slobodne semantike.

Nedosljednost Pranjkovićeva teoretskoga pristupa očituje se i u tome što je uloga teorije valentnosti u njem samo epizodistička. Spominje se tek onda kada je piscu zgodno poslužiti se njome. A zapravo je to temeljna teorija s pretenzijom prema totalitetu u sintaktičkom opisu. U jednom je radu Pranjković njezinu primjenu ipak proveo dosljedno pišući o valentnosti imenskih riječi, nazivajući je pritom vrlo uspjele njihovim spojidbenim svojstvima (str. 46-55). No upravo time je takav pristup doveo ad absurdum. Očito je naime da se opis primjerâ kakvi su *pismo prijatelju, odlazak k prijateljima, iznajmljivanje stana za kockarnicu, život na selu, svađa oca s majkom, prodaja robe kupcima preko zastupnika* ne može valjano i dosljedno uvrstiti u integrirani sintaktički opis bez veze s izrazima *piše prijatelju, odlazi k prijateljima, iznajmljuje stan za kockarnicu, živi na selu, otac se svađa s majkom, prodaje robu kupcima preko zastupnika*, pa se tu ne radi samo o spojidbenim svojstvima imenica i o njihovu što iscrpnijem nabranjanju. Druga je stvar pak s *ljubav prema bližnjemu* ili *želja za uspjehom* jer tu nema takva sustavnog odnosa. Ne može se naime reći

**Ljubi prema bližnjemu* ili **želi za uspjehom* nego jedino *ljubi bližnjega* i *želi uspjeh*. Nije to isto kao *težnja za savršenstvom*, gdje postoji i *teži za savršenstvom*. Na taj se način brišu relevantne razlike. Ne uočava se ni to da u primjeru *prodaja robe kupcima preko zastupnika* zapravo imamo predikat, izravni objekt, neizravni objekt i priložnu oznaku. U primjerima *glava šećera* i *glava hajducima* nedvojbeno se radi o imeničkim atributima u kosim padežima. Nabranjanje i gomilanje tako neprimjereno shvaćenih valencijskih odnosa čini opis nezgrapnim i pretrpanim, zatvara put prema uočavanju integriranosti sustava i otkrivanju skrovitih pravilnosti u njem. Opis tako ostaje samo na površini, na kojoj se ne pokazuju sustavni odnosi što postoje u hrvatskoj sintaksi. Ima jezikâ, takvi su npr. engleski i francuski, a donekle i njemački, pri opisu kojih se takvom plošnom metodom dopire nešto dalje. Za sanskrt, stari grčki, latinski, hrvatski i druge slavenske jezike ona je slabo prikladna jer se u njima brzo dolazi do granice iza koje ona više ne opisuje relevantne sintaktičke odnose.

Tko upozna stil Pranjkovićeva mišljenja i izražavanja, pokazuju to i odlomci koji su ovdje navodeni, osjeća da se on grozi od kategoričkih iskaza. Na jednom mjestu on to u polemici sa Stjepanom Babićem pokazuje i izričito: "Od svih kategoričkih tvrdnji kojima obiluje ovaj ulomak ... jedino bismo se mogli složiti s onom da nema bezvezničkih zavisnih rečenica ako se pod tim pojmom podrazumijevaju posebne i/li cjelovite sintaktičke jedinice, ali to nikako ne znači da je time problem asindetske zavisnosti riješen ..." (str. 118, bilj. 197). Pa naravno da nije. Ali se on ne rješava u okviru sintakse, a to će reći gramatike, nego u okviru semantike diskurza. I Pranjković je u svojoj knjizi nedvojbeno dao tomu vrijednih prinosa. Mora tek shvatiti da u gramatici i u jezičnom opisu tvrdnje *moraju* biti kategoričke. Inače nisu valjane. Druga je stvar koje sve

nedoumice stoje iza njih. Jezikoslovno se umijeće dobrim dijelom i sastoji u tome da se nađu one kategoričke tvrdnje koje će, postavljene u raslojenu hijerarhiju, za određenu svrhu nadigrati nedoumice. Treba razumjeti kakva je takvim tvrdnjama narav. Tako kategorička tvrdnja kako bez veznika nema *sintaktički* (Babić je to na mjestu koje Pranjković citira lijepo istaknuo) - da nema dakle *sintaktički* zavisnih rečenica, tvrdnja nad kojom naš autor živo negoduje, naprosto nije vrijedna takva otpora i pobune. Njezina se apodiktičnost temelji na misaonom kontekstu odabranom tako strogo i ekskluzivno da je ona doduše nedvojbeno istinita, ali to može biti samo zato jer je u svojem kontekstu gotovo tautološka i po tome trivijalna. Taj kontekst je ovdje upravo objašnjen. Sva pitanja koja zaokupljaju Pranjkovića mogu se legitimno postaviti, tek ne tako da se ruši postignuta jasnoća, postignuta mogućnost kategoričkoga tvrđenja, a da se ne nadoknađuje drugom. Takva nam je mogućnost potrebna hoćemo li jasno i suvislo misliti i govoriti o jeziku, svjesno vladati i baratati njime.

Došli smo tako do srži. Doista, jezikoslovno rasuđivanje nema propisanoga ishodišta i tijeka. Nema za nj načelnih ograničenja. Ali i tu vrijede riječi apostola Pavla: "Sve mi je dopušteno, ali mi nije sve na korist" (1. poslanica Korinćanima 6, 12). Jezikoslovno razmišljanje kakvo je Pranjkovićevo sigurno nam nije na korist ako ćemo graditi cjelovitu sintaksu i smještati je u potpun jezični opis. Ono nije loše ako se hoće pokazati oštroumlje i posvjedočiti kritički odmak od široko prihvaćenih shvaćanja. Nije loše ni onda ako se analiziraju primjeri i razmatraju pojedine sintaktičke pojave prije nego se krene prema uvrštavanju u sveobuhvatan opis. Ali to razmišljanje ne upućuje prema njemu, ne pripravlja za nj. Zato je domet takva jezikoslovlja ograničen. Nastupa zahtjevno, a ostaje bljedunjav. Ne dopire do bitnog. I kada Pranjković u Proslavu za

svoju *Hrvatsku skladnju* kaže: "Osim toga, volio bih da ona bude i kakav-takav poticaj za intenzivniji rad na jednom metodološki jasno koncipiranom priručniku sintakse hrvatskoga standardnog jezika, kakav nam u ovom času bitno nedostaje", onda od te knjige očekuje nešto što ona, takva kakva jest, nikako ne može dati. Nije za to odabrao pravu školu, nije kretno pravim putem.

Inače je Pranjkovićevo *Hrvatska skladnja* lijepa i vrijedna knjiga. Njezin autor umije oštro zapažati i istančano rasuđivati. Njegove rasprave su, osobito ovako skupljene, ozbiljan prinos poznavanju nekih do sada manje proučavanih i stoga slabo poznatih pojava oko rečenica hrvatskoga književnog jezika i njihova nizanja u diskurzu. Osobito treba istaknuti da je Pranjković u svojim skupljenim radovima dao ozbiljan prilog semantici diskurza na hrvatskom materijalu i time stvorio trajnu vrijednost. A velika je i vrijednost skupljenih i predočenih primjera iz hrvatske književnosti. Knjiga o sintaksi tako postaje i svojevrsnom antologijom, što i treba da bude. Vodi nas do praga stilistike, ako i sama ne ulazi u nju.

I o stilistici samoga autora ne može se govoriti nego pohvalno. *Hrvatska skladnja* pisana je izrazito lijepo. Taj dojam ne može pokvariti ni to što autor nije imun na pomodnu jezikoslovnu sklonost da preobilno rabi prigodne internacionalizme pokupljene s raznih strana iz literature, pa i tamo gdje ne pomažu da se izrekne nešto što se ne da izreći ustaljenim gramatičkim nazivljem. Previše je tu, bar za moj ukus, faktivnosti i restriktivnosti, konektora, relativizatora, modifikatora i kvantifikatora, subjunktora i intenzifikatora. Pravi mali zoološki vrt terminološke egzotike, da se i mi malo, bez smrtne ozbiljnosti, poigramo stranim riječima. I tu se može reći: manje bilo bi više. Ozbiljna je nagrada jedino olako i površno preuzet anglizam klauba. Samo u engleskom se naime taj latinski naziv javlja prilagođen prema

svojem temeljnom obliku *clausa*, i to u svim značenjima, u drugim je pak jezicima, i opet u svim značenjima, prilagođen prema latinskoj umanjenici *clausula*, u hrvatskom kao klauzula, i u tome nam je liku svima dobro poznat. Stoga treba da glasi tako i kad ga rabimo kao sintaktički naziv. Nema značenjske razlike između nazivâ klauzula i klauza, pa nema nikakve potrebe za tim nazivnim dvojtstvom. A klauza nikako ne odgovara hrvatskoj tradiciji, odbacuje izbor koji je već davno učinjen i potpuno se potvrdio.

Hrvatska je skladjna Ive Pranjkovića knjiga koja nas obogaćuje. Nitko koga

zanimava hrvatska ili opća sintaksa neće je uzeti u ruke bez dobitka. Treba stoga izreći zahvalnost autoru, treba zahvaliti i nakladniku koji se u teškim vremenima odlučio na takav pothvat i ostvario ga. A svima koji se ozbiljno zanimaju za hrvatski jezik treba preporučiti da tu knjigu uzmu u ruke, pročitaju je i prouče. Znajući za sve ono što bi ona trebala biti, a nije, valja to učiniti radi onoga što ipak jest. Time, naime, uza svu metodološku nedostatnost može biti i korisna.

Radoslav Katičić

KOJI JE TO DJED BOŽIĆNJAK?

Upravo sam pročitao u časopisu "Jezik" u članku *Najbolja i najgora riječ 1993. godine* ovo: *Djed Božićnjak - zamjena za komunističkoga Djeda Mraza ili srpskoga Božić-Batu* (Vjesnik, 8. 1., str. 23A). S tim u svezi nekoliko napomena:

1. Svi mi Hrvati katolici vjerujemo u Isusa i u to da se on rodio u Betlehemu, onako kako nas iz malena uči naša sveta katolička Crkva, pa i našoj djeci darove za Božić donosi *Mali Isus* (a ne nikakav Djed, pa niti Djed Božićnjak). Nikada našoj djeci darove ni za Božić, ni za Novu godinu nije donosio nikakav Djed, pa ni Djed Mraz komunistički;

2. Oni, pak, koji nisu kršćani i ne drže do Božića, oni za božićne blagdane i ne darivaju svoju djecu, pa im također ne treba Djeda Božićnjaka.

Djed Božićnjak nasilno je mijenjan je bivšega komunističkoga Djeda Mraza koje ne postiže cilj, jer je Djed Božićnjak izvan izvornoga hrvatskog katoličkog duha, pa stoga i Djed Božićnjak ide u isti koš u kom je i Djed Mraz. Djed Božićnjak asocira na Djeda Mraza, a osim toga, umjetna je kovanica koja ne može prikriti svoje jezično antihrvatstvo. Vjerojatno je Djed Božićnjak nikao u nekoj liberalističko-naprednjačkoj i u vjerskom pogledu indiferentističkoj glavi koju je umišljena intelektualističnost uzdigla u neke nadnacionalne i nadpovijesne sfere. Treba se čvrsto zauzeti protiv takvih izraza kao što su Djed Božićnjak i još više protiv njihovoga mogućega unošenja u naš hrvatski jezik, koji je stoljećima bio i namjerno kvaren.

Dakle *Mali Isus*, a ne nikakav Djed, pa ni Djed Božićnjak.

Nikola Bičanić